

УДК[94:37.06](477)(430)

Т.Л. Жихарєва

РОЛЬ НІМЕЦЬКОЇ СЛУЖБИ АКАДЕМІЧНИХ ОБМІНІВ (ДААД) У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА 1993-2008 РР.

У статті на базі архівних джерел, опублікованих законодавчих документів, праць українських та німецьких науковців аналізується роль ДААД у розвитку співпраці між Україною та Німеччини в галузі науки і освіти, вміщено дані про рівень академічного обміну між країнами, проблеми та перспективи подальшої діяльності.

Ключові слова: ДААД, українсько-німецьке співробітництво, Україна, ФРН, німецькі фонди, наука, освіта, стипендія, академічний обмін, грант, вищі навчальні заклади.

В статье на основе архивных источников, опубликованных законодательных документов, работ украинских и немецких ученых анализируется роль ДААД в сотрудничестве между Украиной и Германией в области науки и образования, содержатся данные об уровне академического обмена между странами и перспективах дальнейшей деятельности.

Ключевые слова: ДААД, украинско-немецкое сотрудничество, Украина, ФРГ, немецкие фонды, наука, образование, стипендия, академический обмен, грант, высшие учебные заведения.

The article uses archive sources, the published works of Ukrainian and German scholars to analyze the part DAAD is playing in the developing cooperation between Ukraine and Germany concerning study and research, and it also includes information about the level of academic exchange between these countries, problems and perspectives of the further activity.

Key words: DAAD, Ukrainian-German cooperation, Germany, German funds, study, research, scholarship, academic exchange, grant, institutes of higher education.

Постановка проблеми. Система конкурсного фінансування через діяльність фондів сприяє реалізації можливості розкриття і використання наукового потенціалу українських вчених. Перспективним напрямом розвитку двосторонніх відносин в галузі науки і освіти України і Німеччини є співробітництво, яке реалізується

завдяки діяльності німецьких фондів, серед яких провідне місце займає ДААД(німецька служба академічного обміну), що стимулює, у межах своєї компетенції, пошук міжнародного наукового діалогу і бере на себе фінансову складову співпраці.

Аналіз актуальних досліджень. Історія діяльності ДААД в Україні та внесок цієї організації у пошук двостороннього нау-

кового діалогу частково відображені у працях українських і німецьких вчених. Вітчизняні науковці Яцишин М.М.[1], Химинець В.В.[2], Солошенко В.В.[3], що вивчали проблеми співробітництва України і ФРН, писали і про діяльність ДААД. Звертаючи увагу на те, що ця організація сприяє активізації наукового діалогу між країнами, вони навели лише окремі приклади співпраці. Більш ґрунтовно дослідили діяльність ДААД німецькі історики Вільфрід Йільге[4], А.Умланд[5], К.Хартман[6]. У роботі А.Умланда, опублікованій Інститутом досліджень Східної Європи у м. Бремені, критично розглядається втілення на практиці програм західних фондів в Україні. Автор показав кількісні і якісні показники роботи організації в Україні, крім того наведено і подібні цифри щодо співпраці Німеччини з Російською Федерацією, Польщею та іншими країнами.

Мета статті. Зважаючи на актуальність обраної проблеми, її наукове і практичне значення, вивчення широкого кола джерел авторка ставить перед собою за мету об'єктивно проаналізувати стан, тенденції розвитку та подальші перспективи діяльності ДААД в Україні, вплив цієї організації на активізацію двостороннього діалогу між Україною та ФРН у науковій і освітній сферах.

Виклад основного матеріалу. Німецька служба академічних обмінів (Deutscher Akademischer Austausch Dienst) - це недержавна (переважно фінансована федеральним урядом) організація, яка об'єднує 231 вищий навчальний заклад у ФРН та 124 організації і діє через мережу 14 „місцевих бюро” та інформаційних центрів. ДААД сприяє розвитку діалогу між науковцями з різних країн та фінансово підтримує їх перебування для здобуття освітньо-професійного досвіду у Німеччині. В якості “національного агентства” ДААД входить до європейської програми “ERASMUS-TEMPUS”[7, с.129].

Академічний обмін між вищими навчальними закладами Німеччини і України здійснюється на основі Угоди про співробітництво в сфері культури від 15 лютого 1993 року[8]. Після закладення основ договірної-правової бази в галузі науки і освіти між двома країнами, починають активно поновлюватись вже існуючі зв'язки та зав'язуються нові. Академія наук України запропонувала німецькій стороні включити Інститут української мови АН України в перелік установ, які можуть надати допомогу німецьким студентам і молодим науковцям у справі вивчення української мови. Крім того Академія наук України відправило прохання Посольству України у ФРН повідомляти про зацікавлені наміри різних фондів, організацій щодо розвитку двостороннього співробітництва в галузі науки[9]. На початок 1993 року квота українських студентів і стажистів у ДААД була однією з найменших (20). Задовольнялось третина українських заявок, що надходили до експертної ради у Бонні. Більшість стажистів ефективно ви-

користували надані їм можливості для наукової роботи. Однак виникла наступна проблема. Майже 30% науковців після закінчення терміну стипендії шукали різні можливості продовжувати перебування у ФРН. Німецька сторона сприйняла цей факт досить негативно. Більш того, німецькі спеціалісти відзначили, що значна частина українських студентів, що перебувала у ФРН 1-2 роки, використовувала свій час неефективно. Це пов'язано з неузгодженістю української та німецької програм навчання, відсутністю концепції наукової роботи і в багатьох випадках – невдалим відбором кандидатур стипендіатів. Небажана ситуація склалась з виїздом німців до України по лінії ДААД. На початку 90-х років зросла кількість німецьких студентів і молодих науковців, які приїжджали до України. Але дуже часто – це були діти емігрантів. Для вдосконалення і вивчення української мови в 1993 році їм пропонувався тільки Донецький політехнічний інститут[9].

Отже, на початковому етапі співробітництва між ДААД і українськими науковими установами, можна відмітити, з одного боку, двосторонню зацікавленість сторін, з іншого, виникнення проблем, які пов'язані як із внутрішньою ситуацією в Україні, коли молоді науковці та студенти бачили кращі умови життя у Німеччині і робили спроби залишитись там, так і з різними системами навчання у країнах. Важливим результатом розвитку наукового співробітництва стає поступове формування конкурентноспроможних українських науковців, які починають приймати активну участь у європейському науковому діалозі.

На протязі 90-х років ХХ століття німецька служба обмінів починає виділяти більше стипендій та грантів для української сторони. ДААД запропонував українським науковцям стипендії на 10 місяців для аспірантів віком до 32 років; семестрові – для студентів-германістів; літні 3-4 тижневі мовні курси у Німеччині. Також надавалися і посередницькі послуги в організації для українських студентів вивчення природничих та інженерних наук, лісо- та сільськогосподарських спеціальностей в рамках міжнародних програм Асоціації ІАЕСТЕ (International Associations for the Exchange of Students for Technical Experience[10]). Робота ІАЕСТЕ була спрямована безпосередньо на обмін студентами різних країн[11]. На 1994 рік було виділено 28 стипендій від ДААД, на які претендували 59 кандидатів. Враховуючи висновки вибіркової комісії щодо доброї підготовки претендентів було виділено 37 річних стипендій для українських науковців[12]. В 1996 році ДААД було надано такі стипендії: 10-місячні для молодих українських вчених, семестрові для студентів-германістів, літні курси німецької мови, 10-місячні для студентів-економістів, наукові короткострокові стипендії. Українській стороні було запропоновано перевірити наявність

запитів вищих навчальних закладів для направлення в Україну викладачів на коротко і довгострокову педагогічну роботу. В свою чергу, українська сторона надає німецьким стипендіатам безкоштовне розміщення в гуртожитках ВНЗ, медичне обслуговування, а також грошове забезпечення в національній валюті. Було вирішено, що сторона яка приймає, гарантує стипендіатам, вченим, лекторам свободу безперешкодного пересування, безкоштовне оформлення віз, право на багаторазовий в'їзд та виїзд протягом дії віз[13]. У 1996 році 395 українських студентів і науковців отримали стипендії ДААД, з них 96 – річні стипендії. В цілому у 1996 році 650 німецьким і українським науковцям та студентам було надано стипендії[4, с.71]. В Україну від Німецької служби було направлено 5 лекторів для роботи на кафедрах германістики[14,с.8].

Зважаючи на активізацію двостороннього діалогу виникло питання про відкриття представництва німецької служби обмінів в Україні. Німецька сторона українсько-німецької змішаної комісії, засідання якої проходило з 31 липня по 2 серпня 1996 року у м. Києві, вирішила доручити одному з лекторів ДААД у Києві поруч з його викладацькою діяльністю у ВНЗ керування бюро ДААД в Україні. Відкриття представництва було можливе при умові, якщо українська сторона надасть відповідне приміщення та створить необхідну інфраструктуру, а також візьме на себе поточні витрати. Початок роботи бюро ДААД було заплановано на 1996 рік, але запрацювало воно тільки у 1998 році.

5 лютого 1998 року у Києві був підписаний "Меморандум про співпрацю між Міністерством освіти України та Німецькою службою академічних обмінів (DAAD)", що передбачав відкриття офісу DAAD у Києві. Офіс розпочав роботу 16 квітня 1998 року. Він знаходиться на території Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Київське бюро ДААД виконує такі завдання: інформування та консультація про систему вищої освіти у ФРН, про можливості навчання у ФРН та отримання стипендії; організація та проведення конкурсу на отримання стипендій DAAD (інформація, розсилка заяв, консультації, прийом документів та інше); підтримка контактів із колишніми стипендіатами DAAD (інформування, запрошення на зустрічі стипендіатів та інше); консультації представників німецьких університетів, які навчаються або проводять дослідження в Україні; підтримка контактів із німецькими та українськими ВНЗ, факультетами та інше (наприклад: інформаційні доповіді у ВНЗ, консультації у рамках міжвузівського партнерства); співпраця з Міністерством освіти і науки України, Посольством ФРН та інше; співпраця з іншими представництвами німецьких організацій у галузі освіти (Інститут ім. Гете, ЦФА та інші); співпраця з лекторами DAAD, які працюють в Україні[15].

У 1999 році ДААД виділила 475 стипендій для українських вчених, студентів на перебування у Німеччині, з них 127 – річні стипендії. В цілому у цьому році отримали німецькі та українські науковці 709 стипендій. Для порівняння: російські науковці здобули 4256 стипендій; польські – 3270; чеські – 1239; болгарські – 634; словацькі – 361; білоруські – 261. На стан 2001 року 117 українських студентів отримали місця для практики в німецьких фірмах[4, с.71].

З 1991 по 2000 рр. на кошти ДААД більш ніж 5000 науковців, студентів обох країн отримали стипендії, при цьому з України було 4000 стипендіатів, з Німеччини – 1000. Серед українських учасників переважали студенти і випускники вищих навчальних закладів(2900), з німецької сторони – молоді вчені(540) і викладачі вищої школи(460). Приїзду до України більш високої кількості німецьких стипендіатів заважає незнання ними мови: заняття у наших навчальних закладах ведуться українською мовою, в Німеччині учням і студентам пропонуються заняття російською мовою(центрів українознавства в Німеччині невелика кількість), тому в більшості випадків обирається партнерство з Російською Федерацією.

Квота стипендій ДААД, які виділяються для України, на початку 21 століття потроху зростає: у 1998-1999 – 660; 1999-2000рр. – 770; 2000-2001 – 800 стипендій[4,с.71]. У період з 2000 по 2003 рр. на кошти ДААД 3700 українських студентів отримали можливість перебування в Німеччині, з німецької сторони в Україні навчалось біля 700 чоловік[16].

З 2001 року за сприянням ДААД академічний обмін між Україною та ФРН посилюється: обсяг коштів, що виділяла служба обмінів, збільшився з 0.4 млн. євро до 3.6 млн. євро у 2006 році. Якщо у 2001 році отримали фінансову підтримку 149 німців і 971 українець, то у 2006 році їх кількість склала: 233 – німця, 1149 – українець[6, с.60]. Метою подальшої діяльності ДААД в Україні є інтенсифікація двостороннього діалогу між вищими навчальними закладами країн, збільшення спільних спеціальностей та навчальних планів, сприянню реформуванню системи освіти в рамках Болонського процесу. Великий потенціал для розвитку двостороннього діалогу має проект "Germany – Alumni", який координує Німецька служба академічних обмінів (DAAD) за дорученням Міністерства закордонних справ Німеччини і має за мету створити світову мережу Alumni, колишніх стипендіатів фонду, для яких організуються зустрічі, семінари та інші заходи. У 2008 році було розпочато цей проект в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у 90-ті роки ХХ - на початку ХХІ століття активізації науково-освітнього співробітництва між Німеччиною та Україною сприяла діяльність ДААД. Ця організація,

інформуючи про актуальні наукові програми та стипендії, за допомогою різноманітних засобів (виставки, конференції, ярмарки, семінари і т.д.) сприяє розвитку діалогу між науковцями. Слід відмітити, якщо у 1993 році квота для українських стипендіатів була 20 грантів, то у 2006 році – уже 1149 студентів і науковців з України одержували відповідні стипендії, що означало істотне підвищення рівня наукових контактів і свідчило про динамічність розвитку українсько-німецького співробітництва на цьому рівні. У ВНЗ Німеччини, за підтримкою служби обмінів, навчається досить значна кількість українських студентів. Але, можна побачити, що у порівнянні з Російською Федерацією або Польщею, Україна менш активно співпрацює з ДААД. Перспективою для подальших досліджень може бути більш поглиблене вивчення даної теми, порівняльний аналіз ролі ДААД у співробітництві України з Німеччиною та інших країн з ФРН, з тим щоб визначити більш ефективні шляхи співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яцишин М.М. Українсько-німецькі культурні зв'язки кінця 80-х – 90-ті роки. – Л.: Лебідь, 1999. – 197 с
2. Химинець В.В. Українсько-німецькі відносини: політична, економічна та культурна співпраця(1998-2005рр.). - Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Національний ун-т "Києво-Могилянська академія". — К., 2007. — 20с.
3. Солошенко В.В. Українсько-німецькі відносини у 90-х роках ХХ століття 2005 года.. Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київ. славістич. ун-т. — К., 2005. — 20 с. — укр.
4. Jilgt Wilfried. Dialog mit Defiriten. – Stuttgart: Herausgeben vom Institut fur Auslandsberiehungen e.V. (ifa) – 2001. – 120 S.
5. Umland A. Westliche Förderprogramme in der Ukraine Einblicke in die europäisch-nordamerikanische Unterstützung ukrainischer Reformbestrebungen seit 1991. Mit einem Nachwort von Astrid Sahn. – Bremen, // Forschungsstelle Osteuropa Bremen . – 2004. – Dezember. – 47 S.
6. Hartmann K. Dialog mit Potenzial. Die deutsch-ukrainischen Kulturbeziehungen Bestandsaufnahme und Empfehlungen. Stuttgart: ifa 2008. 88 S. (ifa-Dokumente; 1/2008)
7. Факти про Німеччину. –Франкфурт-на-Майні: «Зоціететс-Ферлаг», 2008. – 192с.
8. Угода між Урядом України та Урядом ФРН про культурне співробітництво// Галузевий державний архів МЗС України. – Ф.2. – Оп. 6. – Спр. 236.
9. Освіта. Наука.// Галузевий державний архів МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7236
10. Питання культурних зв'язків за кордном// Галузевий державний архів МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7620
11. Практика у Німеччині// Київський політехнік – 2007. - №18.
12. Навчання українських студентів за кордном// Галузевий державний архів МЗС України. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 7633
13. Питання культурних зв'язків за кордном// Галузевий державний архів МЗС України. – Ф.1. – Оп. 4. – Спр. 8388
14. Гайке Е. На головних напрямках співробітництва // Політика і час. – 1996. – № 12. – С. 8.
15. Інформаційний центр у Києві//Режим доступу: http://www.daad.org.ua/ukr/daad_kiew.htm
16. BMBF stärkt Kooperation mit der Ukraine in Bildung und Forschung// Режим доступу: http://www.bmbf.de/_search/searchresult.php?URL=http%3A%2F%2Fwww.bmbf.de%2Fpress%2F1213.php&QUERY=ukraine